

Данилевський А. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри розвідки
факультету службово-бойової діяльності
Київського інституту Національної гвардії України
(*м. Київ, Україна*),

Данилівський Л. Й.,
старший викладач кафедри розвідки
факультету службово-бойової діяльності
Київського інституту Національної гвардії України
(*м. Київ, Україна*)

ЩОДО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ПІДРОЗДІЛУ НГУ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Розвідка є найважливішим видом забезпечення буйкових дій військ, вона є сукупністю заходів усіх командирів і штабів з метою своєчасного отримання інформації про противника, місцевість, кліматичні і погодні умови в районі майбутніх бойових дій з метою найбільш ефективного застосування своїх сил і засобів щодо ураження противника. Без розвідки неможливо успішно виконувати завдання в бою. Багаточисельні приклади свідчать про те, що ті частини та з'єднання, які мали добре організовану розвідку, виконували поставлені бойові завдання з мінімальними втратами [1, с. 4]. Виконання функцій розвідувального забезпечення у Національній гвардії України (далі – НГУ) покладається на розвідувальні підрозділи.

У науковій літературі проблеми розвідувального забезпечення досліджували в різні роки Азаров І. С., Бабак В. І., Гончарук А. А., Дідик В. О., Зайцев І. П., Мощенко Д. С., Оленєв М. В., Оленєв В. М., Шлапак В. О. та інші. Проте у цих роботах недостатньо уваги приділялося аналізу статусу військовослужбовців розвідувального підрозділу НГУ в міжнародному гуманітарному праві.

Метою цієї роботи є аналіз статусу військовослужбовця розвідувального підрозділу НГУ в міжнародному гуманітарному праві.

На перший погляд видається, що відповідь на питання однозначна: оскільки розвідувальні підрозділи НГУ є частиною Сил оборони, а отже відносяться до комбатантів. Як зазначається в літературі, всі особи зі складу збройних сил сторони міжнародного збройного конфлікту є комбатантами, за винятком медичного та релігійного персоналу, який здійснює винятково гуманітарні функції. Поняття збройних сил охоплює усі організовані збройні сили, групи і підрозділи, що перебувають під командуванням особи, відповідальної перед цією стороною за дії своїх підлеглих. При цьому воєнні закони, права та обов'язки застосовуються не тільки до регулярних збройних сил, а й до нерегулярних ополченців та добровольчих батальйонів, за умови, що вони

відповідають чотирьом умовам, які їх прирівнюють до регулярних збройних сил: 1) вони перебувають під командуванням особи, відповідальної за своїх підлеглих; 2) вони мають фіксовану відмітну емблему, яку можна бачити на відстані; 3) вони відкрито носять зброю; і 4) вони здійснюють свої операції, дотримуючись законів і звичаїв ведення війни [2, с. 91-92].

Проте розвідувальна діяльність в міжнародному гуманітарному праві має свої особливості. Так, відповідно до Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженої Наказом Міністра оборони від 23.03.2017 № 164, визначається, що шпигуни не мають права на статус комбатанта та військовополоненого і підлягають переслідуванню за свої дії, однак мають право на гуманне поводження. Їх покарання має бути призначено тільки за вироком компетентного судового органу [3, с. 30]. Тому для визначення статусу військовослужбовця розвідувального підрозділу НГУ необхідно розмежувати поняття шпигуна та комбатанта.

У нормативно-правових актах зазначається, що шпигуни – це особи, які, діючи таємно або обманним шляхом, збирають (чи намагаються збирати) відомості, що мають військове значення, на території, яка контролюється однією із конфлікуючих сторін, з метою подальшої передачі цієї інформації протилежній стороні. Особа зі складу збройних сил сторони, що перебуває у збройному конфлікті, яка від імені цієї сторони збирає або намагається зібрати інформацію на території, що контролюється протилежною стороною (наприклад, військовий розвідник), не вважається особою, яка займається шпигунством, якщо, діючи таким чином, вона носить формений одяг своїх збройних сил [3, с. 29]. Таким чином, статус особи, яка збирає розвідувальні дані буде залежати від того, здійснює вона їх відкрито (ідентифікуючи себе за допомогою форми як учасника конфлікту) або таємно (маскуючись під цивільну особу).

Таке міркування знаходить своє підтвердження у нормативно-правових актах міжнародного гуманітарного права. Так, зазначається, що особа зі складу збройних сил сторони, що перебуває у збройному конфлікті, яка проживає на території, окупованій протилежною стороною, і від імені сторони, від котрої вона залежить, збирає або намагається збирати на цій території інформацію, що має воєнне значення, не вважається особою, яка займається шпигунством, якщо вона не діє обманним шляхом або навмисно не вдається до таємних методів. Така особа не втрачає свого права на статус військовополоненого, з нею не можуть поводитися, як зі шпигуном, якщо тільки її не захоплено в момент, коли займалась шпигунством. Особа зі складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті, яка проживає на території, окупованій протилежною стороною, і яка займається шпигунством на цій території, не втрачає свого права на статус військовополоненого, з нею не можуть поводитися як зі шпигуном, крім випадків, коли її захоплено до того, як вона знову приєдналася до збройних сил, до яких вона належить [3, с. 29].

У зв'язку з цим, особливого значення набуває питання, що стосується форменого одягу учасників конфлікту. У нормативно-правових актах російської

федерації чітко не визначається варіант камуфляжного забарвлення, який може використовуватися у форменому одязі. Це дає їм можливість використовувати різні варіанти камуфляжу, в тому числі і так званий «Мультикам». Підрозділи НГУ (в тому числі розвідувальні) також широко застосовують такий варіант камуфляжу, хоча на відміну від противника, в українському законодавстві вимоги до форменого одягу військових формувань чітко визначені. Так, відповідно до Зразків військової форми одягу та загальних вимог до знаків розрізнення військовослужбовців та ліцеїстів військових ліцеїв, затверджених Наказом Міністра оборони України від 18.07.2017 № 370, у Збройних Силах України використовуються такі маскувальні малюнки (камуфляж): «ММ-14» загальновійськовий (так званий «український піксель»); «VARAN ЗСУ»; ММ-16Ф (так званий «морський піксель») [4]. Зразки спеціального одягу взуття, спорядження та інших предметів речового майна військовослужбовців Національної гвардії України, затверджені Наказом Міністра оборони України від 07.02.2018 № 50, визначають, що в НГУ використовується формений одяг з камуфляжним малюнком «Хижак» [5].

Таким чином, використання форменого одягу камуфляжного малюнку «Мультикам» дозволяє ідентифікувати особу як учасника конфлікту, проте не дозволяє ідентифікувати, до якої саме сторони конфлікту належить військовослужбовець. Слід звернути увагу, що положення пункту f статті 23 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатку до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі забороняють використовувати форму ворога [6]. Схожа заборона визначена і в українському законодавстві, зокрема зазначається, що під час організації та проведення заходів щодо маскуванню військових об'єктів озброєння, військової техніки та визначених районів від розвідки противника забороняється використовувати форму одягу противника [3, с. 76].

Не дивлячись на те, що військовослужбовці НГУ використовують знаки розрізнення, які дозволяють їх чітко ідентифікувати, використання форменого одягу противника (особливо розвідувальними підрозділами) може бути визнано шпигунством або порушенням законів та звичаїв війни. Щоб уникнути цього необхідно на законодавчому рівні передбачити, що військовослужбовці НГУ мають право носити формений одяг з камуфляжним малюнком «Мультикам» раніше, ніж це зробить противник або затвердити кольорову гаму чи малюнок такого камуфляжа, які будуть відрізнятися від тих, що використовує противник.

Не зважаючи на те, що росіяни не вважають за потрібне дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права, наша країна веде війну цивілізовано з дотриманням норм міжнародних нормативно-правових актів і таке, навіть формальне, порушення міжнародного законодавства може підірвати довіру з боку держав, що надають нам допомогу. Тому це питання потребує подальших досліджень та вирішення на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Військова розвідка: навчальний посібник / упорядники : Д. В. Зайцев, А. П. Наконечний, С. О. Пахарев, І. О. Луценко ; за ред. В. Б. Добровольського. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. 335 с.
2. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право: загальний курс. Довідкове видання. Київ : МКЧК, 2020. 398 с.
3. Основні документи міжнародного гуманітарного права : зб. документів / укл. Робочою групою щодо виконання норм міжнародного гуманітарного права та участі у наданні правових послуг Сил територіальної оборони ЗСУ та ГО «Українська правова консультативна група». Київ ; Одеса : Фенікс, 2023. 388 с.
4. Про затвердження Зразків військової форми одягу та загальних вимог до знаків розрізнення військовослужбовців та ліцеїстів військових ліцеїв: Наказ Міністра оборони України від 18.07.2017 № 370. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Ст. 2219.
5. Про затвердження Зразків спеціального одягу, взуття, спорядження та інших предметів речового майна військовослужбовців Національної гвардії України : Наказ Міністра оборони України від 07.02.2018 № 50. *Офіційний вісник України*. 2018. № 22. Ст. 751.
6. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. *Офіційний вісник України*. 2017. № 2. Ст. 67.